
UDK 811.163.42(497.6):050.482]”1950/2005”

811.163.42(497.6)´26´27”1950/2005”

050.482:27

Izvorni znanstveni članak

Primljen 26. XI. 2013.

MARIJA MUSA

Filozofski fakultet u Mostaru

marija.musa@ffmo.ba

JEZIK VJERSKIH PUBLIKACIJA U BIH (KALENDAR DOBRI PASTIR I KRŠNI ZAVIČAJ)

Sažetak

U radu se analizira jezik tekstova *Kalendar Dobri pastir* i *Kršnoga zavičaja*, publikacija Katoličke crkve, u razdoblju od 1950. do 2005. Cilj istraživanja je odrediti položaj hrvatskoga jezika u BiH u jednom segmentu javne komunikacije. Premda je ustavno i zakonski hrvatski jezik jedan od službenih jezika u bivšoj državi kao i poslijedejtonskoj BiH, jezičnom politikom on se postupno istiskuje iz javne uporabe. Zato publikacije Katoličke crkve koje izlaze u tom razdoblju u BiH imaju posebnu ulogu u očuvanju hrvatskoga jezika, kako na razini privatne, tako i na razini javne komunikacije.

Ključne riječi: hrvatski jezik, javna komunikacija, jezična politika, leksik, fonološka razina, morfosintaktička razina, norma, BiH, vjerske publikacije

Uvod

Polazeći od sociolingvističkog pristupa istraživanju hrvatskoga jezika, u ovome radu analizira se korpus tekstova koji je jedan od pokazatelja položaja hrvatskoga jezika u Bosni i Hercegovini u razdoblju od nekoliko desetljeća. Naime, do sredine šezdesetih godina 20. st. kada se održava V. kongres jugoslavenskih slavista u Sarajevu, u svim funkcionalnim stilovima standardnoga jezika koji su u uporabi u javnoj komunikaciji očito je dominantno korištenje srpskoga jezika na svim jezičnim razinama, a što će potrajati sve do afirmacije tzv. bosanskohercegovačkog standardnojezičnog izraza kao posljedice političkih odluka u Bosni i Hercegovini. Jezična unitarizacija provodila se i nakon toga, premda su se nacionalno svjesni pojedinci i skupine intelektualaca na političkoj razini zauzimali za ravnopravnost hrvatskog jezika u javnoj uporabi.

U šezdesetogodišnjem je razdoblju, dakle, hrvatskom jeziku, kao jednom od službenih jezika u Bosni i Hercegovini, manje-više nijekana ili bar zamagljivana historičnost pa je u jezičnim politikama te države nijekan i sam hrvatski jezik. Unatoč tomu, historičnost hrvatskoga jezika u BiH održavala se različitim izvanlingvističkim (isticanjem niza povijesnih, etničkih, kulturnih i drugih posebnosti) i dakako lingvističkim sredstvima.

Pored svjetovnih novina u životu bosanskohercegovačkih Hrvata vrlo važno mjesto imaju vjerski tisak i publikacije jer su Hrvati stoljećima bili vezani uz svećenike i Katoličku crkvu i u vjerskom i u svjetovnom životu. Vjerski listovi i časopisi u pojedinim povijesnim razdobljima bili su mnogima prvi izvor informacija, pouke i znanja. Upravo iz tih razloga listovi, informativni zbornici, kalendari i dr. publikacije koje izdaju svećenici, imaju, pored ostaloga, poučno-informativni sadržaj i omiljeno su štivo čitatelja. To je jedan od razloga zbog kojeg se u radu analizira takva vrsta građe. Drugi važan razlog je taj što su Hrvati u Bosni i Hercegovini u vrijeme jezične unitarizacije pravo na jezičnu slobodu ostvarivali na razini privatne komunikacije ili na javnim mjestima ili u tiskanim medijima koji nisu bili pod neposrednim državnim utjecajem.

Nakon Drugog svjetskog rata (1945.) obustavljeno je izlaženje vjerskih listova i časopisa, što će potrajati sljedećih pet godina kada su bosanski franjevci pokrenuli stručnu reviju *Dobri pastir* (četvrt stoljeća kasnije nazvat će se *Nova et Vetera*) te popularni kalendar pod istim imenom.

Od 1950. do 1992. godine, zahvaljujući Udruženju katoličkih svećenika, franjevci izdaju *Kalendar Dobri pastir* s vrlo popularnim i poučnim štivom koje je namijenjeno puku. U vrijeme kad je počeo izlaziti, bilo je zabranjeno katehiziranje, ne samo po školama, nego i crkvenim prostorima. Bila je to, uz *Blagovest* koja je izlazila u Beogradu, jedina tiskana katolička publikacija u cijeloj tadašnjoj Jugoslaviji.

Kalendar je knjižica s godišnjim kalendarom u kojoj su objavljivani i različiti popularno-prosvjetni članci:

Po njima je hrvatsko pučanstvo stjecalo čitateljske navike, koje su ga poticale da s vremenom posegnu i za drugim prikladnijim štivom te tako proširi i vidokrug svoga znanja i shvaćanja. (...) U pogledu jezika, treba reći da su hrvatski pučki kalendari dugo vremena pisani i tiskani u zavičajnom narječju ...na tlu Herceg-Bosne i Slavonije štokavskom ikavicom. No kad su hrvatski preporoditelji na čelu s Ljudevitom Gajem oblikovali jedinstven hrvatski književni jezik, počeli su ga prihvaćati i hrvatski kalendari“ ... a u „poratnom sveopćem pomanjkanju kršćanskog tiska, on je (*Dobri pastir*) odigrao pravu apostolsku ulogu. (Bubalo, 1980: 10-11)

Kalendar Dobri pastir, dakle, koncipiran je tako da može svećenicima poslužiti u pripremi propovijedi, a čitateljima dati sažetak kršćanskih istina i uputa za praktični vjerski život.¹

Vjerski listovi i publikacije koje su izdavali svećenici Katoličke crkve u Bosni i Hercegovini pisani su u pravilu hrvatskim jezikom uz poštovanje jezičnih sloboda autora teksta pa su dobra osnova za usporedbu sa službenim medijima i njihovim „javnim jezikom“, koja može zorno ukazati na položaj hrvatskoga jezika.

U analizi su obuhvaćeni tekstovi iz *Kalendara Dobri pastir* za 1951., 1955., 1960., 1965., 1970., 1975., 1980., 1985. i 1990. godinu, dakle određeno je razdoblje od pet godina u odabiru građe. Budući da je sadržaj

1 Usp. <http://www.bosnasrebrena.ba/v2010/izdavastvo/povijest-izdavacke-djelatnosti.html>, 15. travnja 2011.

kalendara raznolik, i tekstovi uzeti za analizu su tematski raznoliki – ima u njima npr. poučno-vjerskih tekstova („Novi uzori kršćanskog života“, „Kako izgleda pravi kršćanski život“, „Kršćanska ljubav na djelu“), onih s temom o narodnim običajima („Ašikovanje naših prababa“), putopisa („Jajce“) ili s aktualnim društvenim temama („Rad Crvenog križa u BiH“, „Suzbijanje nepismenosti u BiH“, „Zakon o braku i matičnim knjigama“, „Prva pomoć u povredama“) i dr.

Kako je *Kalendar Dobri pastir* prestao izlaziti 1992. godine, radi kontinuiteta i sistematičnijeg praćenja tekstova ove vrste, odnosno opisa jezika kojim su pisani, u analizi će se obraditi i neki tekstovi iz *Kršnoga zavičaja*², zbornika revijalnog sadržaja (kako stoji u njegovoj registraciji) koji od 1970.³ izlazi u Drinovicima. *Kršni zavičaj* formalno je podijeljen u tri dijela: Prošlost (obuhvaća tekstove o važnim povijesnim događajima iz prošlosti Bosne i Hercegovine i Hrvata katolika), Sadašnjost (u tekstovima se opisuju aktualna zbivanja po župama te vijesti iz života Katoličke crkve) i Budućnost (npr. tekstovi o pravima djeteta, pitanju pobačaja, ovisnosti ili pravima žena).

1. Jezične značajke *Kalendara Dobri pastir* i *Kršnog zavičaja*

Tematska raznolikost tekstova u odabranim publikacijama uvjetuje dijelom i njihovu žanrovsku i stilsku raznovrsnost. Naime, tekstovi koji se bave svjetovnim temama pripadaju različitim žanrovima NPFS-a, a oni s vjerskom tematikom – prihvatimo li mišljenje nekih jezikoslovnih autoriteta u (funkcionalnoj) stilistici – sakralnom stilu.⁴ Sakralni je stil prema mišljenju Marine Katnić-Bakaršić žanrovski raznorodan (obuhvaća stil i jezik svetih knjiga, religijskog obreda, molitava, propovijedi,

2 U tekstu će se rabiti kratice **DP** – *Dobri pastir*, **KZ** – *Kršni zavičaj*.

3 Prvi broj *Kršnog zavičaja*, prema riječima njegova glavnog urednika fra Žarka Ilića, objavljen je 26. prosinca 1970.

4 O sakralnom stilu u slavenskoj stilistici prvi je put pisao Branko Tošović u knjizi *Funkcionalni stilovi* (1988.) i on ga odvaja od već poznatih pet stilova smatrajući da podjela stilova na sakralne i profane prethodi daljnjoj klasifikaciji. Drugi ga autori svrstavaju u jedan „od registara književnoga stila“. Marina Katnić-Bakaršić sakralni stil smatra ravnopravnim ostalim stilovima standardnoga jezika, jer ima određeno područje svoje uporabe „svoje jezično-stilske jedinice i namijenjen je točno određenoj skupini ljudi u društvu, a sreće se i kod drugih članova socijalne zajednice.“ (Usp. Katnić-Bakaršić, 2001: str. 70.)

obraćanja svećenika vjernicima i dr.). To je stil ustaljenih jezičnih struktura i forme, česte uporabe arhaizama, historizama, biblizama; inverzije, ponavljanja sintagmi i rečenica, osobite intonacije, bogate metaforike i alegoričnosti. (Usp. Katnić-Bakaršić, 2001: 71) Ovdje je važno naglasiti kako se pri izdvajanju sakralnoga stila u sustavu funkcionalne razvedenosti standardnoga jezika polazi od pretpostavke da društvu u kojem je religija važan oblik društvene svijesti, ona je i bitan čimbenik u njegovu životu i razvoju.

Kako je primarni predmet istraživanja položaj hrvatskoga jezika u javnoj komunikaciji u Bosni i Hercegovini u navedenom razdoblju, pa i u ovoj njezinoj ograničenoj domeni, i stilskim značajkama odabranih tekstova posvetit će se onoliko pozornosti koliko je nužno za sadržajni prikaz.

Kalendar Dobri pastir započinje pregledom važnih podataka o određenoj godini pa pored vjerskih blagdana, npr. za godinu 1951., navode se i „Državni i narodni praznici“ te kalendar za cijelu godinu. Ono što se odmah uočava na prvim stranicama jest da se u kalendaru za mjesec rabe hrvatski nazivi (u samome kalendaru navode se paralelno hrvatski naziv i internacionalni, odnosno njihove hrvatske prilagođenice: npr.: august), kao i to da i druge jezične jedinice pripadaju hrvatskom standardnom idiomu (*Jugoslavenska Armija* i dr.).

Pogledajmo što donosi analiza tekstova toga kalendara od 1951. do 1992. i *Kršnoga zavičaja* od 1970. do 2005. (br. 1970/1, 1975/8, 1980/13, 1985/18, 1990/23, 1995/28, 2000/33, 2005/36) u kojoj će se na različitim jezičnim razinama ukazati na bitnije leksičke, fonološke, morfosintaktičke i neke stilske značajke.

1.1. Leksička svojstva

Analizirani tekstovi – najprije *Kalendar Dobri pastir*, a potom i *Kršnog zavičaja* – u razdoblju od 1945. do 2005. godine na leksičkoj razini pokazuju posve drukčije značajke od tekstova npr. sarajevskog „Oslobođenja“ i mostarske „Slobode“. Pisani su u pravilu hrvatskim jezikom

što se može potkrijepiti primjerima općeg leksika i nazivlja koji su iz tih publikacija izdvojeni:

a) U općeuporabnom leksiku izdvojenom iz tih tekstova veliki je broj leksema koji su dijelom onodobnog, ali i suvremenog hrvatskoga jezika, koje u analiziranim novinskim tekstovima „Oslobođenja“ i „Slobode“ u cijelom pedesetogodišnjem razdoblju nije moguće pronaći.

Sljedećim popisom navode se najfrekventniji leksemi u tim tekstovima DP-a i KZ-a, (klasificirani po vrstama riječi). Neke se riječi ponavljaju, što je učinjeno kako bi se imao uvid u njihovu čestotnost tijekom cijelog promatranog razdoblja:

1.1.1. Imenice

carstvo, četvrt, činjenica, desetljeće, domovina, fes, generacija, gledište, grješnik, knjižnica, kolovoz, ljekarna, milijun, mirovina, München, načelo, naraštaj, pločnik, pojam, poticaj, povijest, povjesničar, pradomovina, pretpovijest, siječanj, skelarina, spis, srpanj, stoljeće, stručnjak, studeni, sudac, suradnik, sustav, suvremenik, tisak, tiskara, tjednik, utvrda, uvjet, životopis (DP, 1951/2, 1955/5, 1960/10, 1965/15);

baština, knjižnica, pogrješka, popis, povijest, srpanj, stoljeće, stručnjak, suglasnost, sugovornik, susjed, tisuća, točka, zrcalo (DP, 1970.); *inozemstvo, obitelj, tjedan, uvjet* (KZ, 1970.);

časopis, efekt, izdanje, krepost, lipanj, listopad, obitelj, poputbina, pothvat, rasprava, siječanj, sjedište, stoljeće, stručnjak, sudionik, suradnik, svibanj, štivo, tisak, veljača, životopisac (DP, 1975, 1980, 1985); *dlijeto, lipanj, ploha, pljesak, povijest, povjesničar, stoljeće, suvremenik, školska ploča, točka, utvrda, vjerojatnost, zapovjednik* (KZ, 1975.); *kolovoz, lipanj, milijun, nadnevak, plaća, pobačaj, prijevod, sprovod, stoljeće, stručnjak, tijek, tisak, tiskara, tisuća, tjedan* (KZ, 1980.); *perivoj, poticaj, pothvat, rasprava, reforma, rječnik, sveučilište* (KZ, 1985.); *knjižnica, meštar, pečat, pisarnica, polovica, povijest, razdoblje, središte, stoljeće, svećenik, sveučilište* (DP, 1990.); *barjak, barjaktar, časnik, načelo, obitelj, povijest, službenik, stoljeće, stranka, studeni, sugrađanin, suradnja, tvrđava, uvjet, zastava* (KZ, 1990.); *bit, knjižnica, ožujak, poticaj, razina,*

riznica, stoljeće, šport, tijek, usud, vjerojatnoća, zaštitnik (u značenju patron), zdenac (KZ, 1995.); bilježnik, inozemstvo, izvornik, knjižnica, lipanj, općina, osnova, pothvat, povijest, rasprava, sat, stoljeće, sudionik, suvremenik, tijek, tisak, tisuća, travanj, žig (KZ, 2000.); domovina, Europa, odvjetnik, poljoprivreda, poreznik, pothvat, rasprava, srpanj, stoljeće, streljivo, tijekom, tisuća, vaza (KZ, 2005.);

1.1.2. Pridjevi

glasovit, historijski, izvanvjerski, općinski, osobni, povijesni, sadanji, središnji, stranački, stručni, tadanji, umirovljeni, znanstveni (DP, 1951/2, 1955/5, 1960/10, 1965/15); povijesni, stožerni (DP, 1970/20); četvorni (kilometar), neizostavan, opći, tiskani (KZ, 1980.); božanski, dobrohotan, opći, sljedeći, suvremeni (DP, 1975/25, 1980/30, 1985/25); kreposan (DP, 1990/40) glazbeni, višestranački, župni (KZ, 1990/40); evidentiran, povijesni (KZ, 1995.); sljedeći, središnji, urešen (KZ, 2000.); aktualan, međunarodni, siječanjski, središnji, kazneni, sljedeći (KZ, 2005.);

1.1.3. Glagoli

datirati, celebrirati, ne će, ne ćemo, normalizirati, raspravljati, sudjelovati, urgirati, zahvaćati (DP, 1951/2, 1955/5, 1960/10, 1965/15); obuhvaćati, realizirati, sudjelovati (DP, 1970/20); ažurirati, eliminirati, ilustrirati, ne će, testirati (DP, 1975/25, 1980/30, 1985/35); organizirati, sudjelovati, vojevati (DP, 1990/40) obuhvaćati, obvezati, skupljati, sudjelovati (KZ, 1990.); potkrepljivati, financirati (KZ, 1995.); informirati, korigirati, sudjelovati (KZ, 2000.); portretirati, tiskati (KZ, 2005.);

1.1.4. Glagolske imenice

natjecanje, shvaćanje, trvenje (DP, 1951/2, 1955/5, 1960/10, 1965/15), dogovaranje, promicanje, (DP, 1975/25, 1980/30, 1985/25), uhićenje (KZ, 2005.);

1.1.5. Brojevi

milijun i po (DP, 1951/2, 1955/5, 1960/10, 1965/15); *drugi* (DP, 1990/40),

1.1.6. Prilozi

točno, unapredak (DP, 1951/2, 1955/5, 1960/10, 1965/15), *vjerojatno* (DP, XX/1970); *dobronamjerno, vjernički* (DP, 1975/25, 1980/30, 1985/25); *kreposno* (DP, 1990/40), *narcisoidno* (KZ, 00/33)

1.1.7. Veznici

kanda, nu (DP, 1951/2, 1955/5, 1960/10, 1965/15);

Iz nizova navedenih leksema razvidno je kako su u tekstovima dviju odabranih publikacija u uporabi hrvatski leksemi čija se čestotnost potvrđuje tijekom cijelog razdoblja njihova izlaženja. Taj korpus pokazuje kako se ne može zatrti jezična tradicija naroda. Jezik koji je kontinuirano u uporabi, pisanoj ili govorenoj, u književnosti, znanosti, svjetovnoj i vjerskoj komunikaciji i u drugim područjima, osigurao je svoju opstojnost.

Pored čitavog niza neutralnih, standardnojezičnih hrvatskih leksema (npr.: *desetljeće, dlijeto, domovina, gledište, grješnik, kolovoz, ljekarna, mirovina, pisarnica, ploha, povijest, stoljeće, streljivo, životopisac; glasovit, izvanvjerski, umirovljeni; biti, sudjelovati, potkrijepiti; kreposno* i dr.), u popisu se navode i obilježeni leksemi. To su ekspresivno obilježeni leksemi, npr.: *vojevati* ‘voditi rat’, ‘ratovati’; ‘sudjelovati u ratu’; *prenes.* ‘boriti se za što’; *kanda, eksp. knjiž., razg.,* veznik *kao da; unapredak, pril. knjiž.* ‘od sada dalje’, ‘od sada unaprijed’; *pilo, sr., jez. knjiž.* ‘piće’ [*jelo i pilo*]; arhaizmi, npr.: *parbeni* ‘koji je svojstven *parbi*’ (‘parničenje, spor pred sudom, parnica’), *velmoža*, ‘u nekim zemljama (posebno u Bosni) niži državni službenik’; ‘velikaš’, ‘moćnik’; *nu, vezn. arh.* (riječ koja na početku rečenice povezuje s prethodnim tekstom) ‘međutim’, ‘ali’; zastarjelice, npr.: *dne, zast.* u pisanju dana, uz oznaku brojkom; ‘na dan’ 5. kolovoza; zatim dijalektizmi, npr. *pratar*, koji se prepoznaje kao fonološki dijalektizam u kojem je izvršena zamjena

fonema *f* iz standardnojezičnog leksema *fratar* fonemom *p* u nekim štokavskim govorima ili *ševār*, naziv iz botanike, rogoz i dr.

Regionalizmi su i leksemi koji su u hrvatski jezik ulazili iz jezika osvajača – u Slavoniji, dijelu Dalmacije, u Bosni i Hercegovini mnogi su regionalizmi došli iz turskoga jezika. Tako su u analiziranim tekstovima potvrđeni sljedeći: *ašikovanje*, tur. aşk ← arap. 'išq; tur. âşâk: 'ljubiti', 'voljeti'; *barjak*, *barjaktar* 'nosač barjaka'; *bedem*, tur. r. beden ← arap. bādān: tijelo 'zidine'; *fes*, tur. ← arap. Fäs, grad u Maroku, etnografski je regionalizam za 'kapu bez oboda, s kićankom ili bez nje', obično je crvena, *kapija*, *miraz*, tur. miras ← arap. mīrāt 'imovina koju žena od roditeljske kuće donosi u brak', 'dota'; a mnogi su došli i iz drugih jezika, npr.: *meštar*, njem. Meister ← lat. magister = a) 'majstor u svom poslu' (obično u obrtu) b) prema mediteranskim običajima, riječ za oslovljavanje (bez imena ili samo uz ime) obrtnika i dr.

Tako obilježeni leksemi nalaze se u tekstovima svjetovne tematike, osobito onima koji govore o prošlosti („Naše kulturno blago – čuvamo kroz stoljeća – Franjevačka knjižnica i muzej u Fojnici – stoljetni svjedoci naše prošlosti i kulture“ (DP, 70/20 /158-162); „Crtice iz povijesti i položaja Jajaca“ (DP, 70/20 /163-168) ili „Nadgrobnni spomenik Vignja Miloševića na Kočerinu“ (KZ, 75/8/7-13); „Hajduk Andrija Šimić – Stota obljetnica smrti“, KZ, 05/36/ 37-41 i dr.).

U tom dijelu analizirane građe može se potvrditi i manji broj leksema srpskoga jezika. Oni se javljaju unutar tekstova koji su pisani hrvatskim, ali su mnogi u tekst preneseni kao dijelovi citata iz tekstova pisanih srpskim jezikom. Govoreći o toj pojavi, ne smije se zanemariti činjenica kako je jezična praksa iz društvenih i drugih područja utjecala na individualni jezik govornika bez obzira na njegovu jezičnu kulturu. U različitim tekstovima svih godišta uočeni su sljedeći leksemi koji nekom svojom značajkom (fonološkom, morfološkom, semantičkom) ne pripadaju hrvatskom:

Imenice: *bilans*, *centar*, *dokumenat*, *elemenat*, *evropejac*, *funkcioner*, *obaveza*, *prelaz*, *priliv*, *poduhvat*, *radio-prenos*, *sistem*, *so*, *štab*, *učesnik*, *uticaj*, *zavojevač*, *vijek*; pridjevi: *bronzan*, *lični*, *nutarnji*, *savremen*, *sljedeći*, *ustalasan*, *vanblokovski*; zamjenice: *šta*; glagoli: *podvlačiti* (u

značenju naglasiti), *preći, preudešavati, proticati, rvati se*; glagolske imenice: *krunisanje, učestvovanje*; prilozi: *crkvenonaučno, efikasno, naravno, štaviše, van*; prijedlozi: *sa* (okolicom).

b) U obrađenoj građi i u nazivlju se zapaža promjena s obzirom na raznovrsnost zastupljenog nazivlja u novinama, odnosno na različitost područja iz kojih se ono crpi. S obzirom na teme koje su u tekstovima kalendara zastupljene, razlike su očekivane. Izdvojeno nazivlje može se podijeliti na svjetovno i crkveno. U svjetovnom su izdvojeni općerazumljivi i općeuporabni povijesni, vojni, društveni i drugi nazivi, a u crkvenom su titule, nazivi iz Biblije, evanđelja, crkvenog života. Evo nekih primjera:

Svjetovno nazivlje:

desetar, diplomat, forinta, general, imperij, kolektiv, komitet, kongres, legionar, monografija, niša, potkapetan, publicist, rekvizicija, samarica, senator, standard, toponomastika, vazal, vojni garnizon, vojničko manevriranje (DP, II/1951., V/1955., X/1960., XV/1965.)

astronaut, brokat, disertacija, elaborat, etnograf, grbovnik, hegemonija, kolekcionar, konferencija, legija, numizmatika, paleozoik, parlament, vitalnost, vojvoda (DP, XX/1970.) *disonanca, inventar, katakomba, kontrast* (DP, XXV/1975., XXX/1980., XXV/1985.); *ban, car, dopisnik, Europa, feudalac, jezikoslovlje, kalif, kazalište, knez, kneževina, leprozerij, nekropola, obradba, patareni, rječoslovje, rozeta, skladatelj, žića, žitija, životopisac* (KZ, 1985.); *car, feudalac, investitura, jurisdikcija, kaligrafija, kurija* (DP, XXXX /1990.); *demokracija, diktatura, diskriminacija, režim, timar, vojarna, vojni kapelan* (KZ, 1990.); *andronim, austrofilstvo, kaštel, krematorij, kustos, paša, sultan* (KZ, 1995.); *hajdučija, hajduk, okupator* (KZ, 2000.); *cekin (valuta), dijalektologija, diplomacija, feudalac, filologija, genetskolingvistički, globalizacija, hadišerif (naredba), hajduk, haračlije, harambaša, implikacija, jatak, katedra, kolektivizacija, konvencija, lektorat, lingvist, norma, normiranje, pravna regulativa, preambula, ratifikacija, slavist, sociolingvistika, suverenitet* (KZ, 2005.).

Crkveno nazivlje:

biskup, biskupija, bogoslov, dogma, euharistija, evanđelje, farizej, kanonik, kapelan, kardinal, kateheta, katekizam, kler, kongregacija, konvikt, kurija, liturgija, mesija, mladomisnik, monarh, nadbiskup, novicijat, papa, pitomac, postulat, prepošt, procesija, provincija, psalam, sjemenište (DP, 1951., 1955., 1960., 1965.); *biskup, gvardijan, inkunabula, patena* (DP, XX/1970.); *audijencija, biskup, biskupija, dekanat, evangelizacija, generalni provikar, habit, kapelan, kardinal, kler, koncil, kongregacija, metropolija, mladomisnik, ordinarijat, pontifikat, provincija, sakrament, teologija* (DP, XXV/1975., XXX/1980., XXV/1985.); *katekumena, kongregacija, skautski oci* (KZ, 1980.); *biskupija, evangelizacija, kardinal, kler, papa, patrijarh* (KZ, 1985.); *biskup, biskupija, gvardijan, metropolija, nadbiskupija, padre, vikar* (KZ, 1990.); *biskupija, generalni vikar, gvardijan, patrijarh, provincijal, vikar* (KZ, 1995.); *gvardijan, ordinarijat, provincijal, provincijalni vikar*, (KZ, 2000.);

Svjetočno nazivlje obuhvaća niz općepoznatih naziva (*desetar, diplomat, kolektiv, kongres, kazalište, vojarna*), ali i one koji su poznati manjem broju govornika hrvatskoga jezika. Ti su nazivi internacionalizmi koji su najčešće latinizmi: **andronim**, grč. \approx andr- + -onim 'osobno ime (prezime) žene izvedeno od imena (prezimen) muža'; **imperij**, lat. imperium 'svevlad', 'vlad'; **leprozerij** (lat. ← grč. lépra, guba) 'mjesto izolacije za oboljele od lepre', tijekom stoljeća bilo je smješteno izvan gradskih vrata; **ornament**, lat. ornamentum: 'naoružanje', 'oprema', 'ukras'; **vitalan**, lat. vitalis ← vita: život; 'sposobnost za život', 'životna snaga', 'vitalizam', 'vitalitet'; 'moć djelovanja'; **vazal** srlat. vassallus ← kelt. *vassus: 'sluga', 'podanik';

grecizmi: **hegemonija**, grč. hēgemonía: vrhovno zapovjedništvo 'prevlast ili dominacija neke države ili nacije nad drugima'; **monografija**, grč. mono+grafija 'znanstveni, stručni ili esejiški tekst u kojem se iscrpno obrađuje jedna tema (pojava, osoba)'; **nekropola** grč. nekropolis: grad mrtvih, term. 'prehistorijsko i antičko grobište'; **nekrolog**, grč. 'pisani tekst posvećen pokojniku'; 'posmrtni govor pri ukopu' i sl.

Isto tako mnogi nazivi su posuđenice iz živih jezika, npr.:

galicizmi: **deviza** ('moto', 'krilatica') *fr.* devise; **magazin**, *fr.* magasin, *njem.* Magasin ← *tal.* magazzino ← *arap.* maḥzän 'skladište'; 'ilustrirani list', 'TV emisija'; **niša**, *fr.* niche ≈ *lat.* nidus: gnijezdo *arhit.* 'udubljenje u zidu za smještaj kipova, vaza ili predmeta'; **rozeta** *fr.* rosette: ružica *lik.* 'okrugli ornament u obliku rascvjetale ruže'; **trotoar**, *fr.* trottoir 'pločnik';

talijanizmi: **brokat**, *tal.* broccato 'teška svilena i bogato ukrašena tkanina, katkad protkana zlatnim ili srebrnim nitima'; **prepošt** *mlet., tal.* preposto ← *lat.* praepositus 'svećenik na čelu kanoničkog zbora'; prepozit;

germanizmi: **numizmatika**, *njem.* Numismatik ≈ *lat.* numisma ← *grč.* nómisma: novac 'pomoćna povijesna znanost, disciplina koja proučava postanak, razvoj, povijesno, ekonomsko i umjetničko značenje starog kovanog novca, medalja'; **komisija**, *njem.* Kommission, 'povjerenstvo';

bohemizam: **grb**, *češ.* erb, herb ← *srvnjem.* erbe: 'nasljedstvo' i dr.

Manji dio navedenog nazivlja dolazi iz turskog jezika: (izravno iz turskog ili preko turskog iz arapskog): **haračlija**, *tur.* harç ← *arap.* harğ *pov.* 'onaj koji ubire harač', 'poreznik'; **pejor**, 'otimač', 'pljačkaš'; **haram-baša**, *tur.* harami başı 'starješina pandura' (ob. osmanskih); 'onaj koji vodi hajduke', 'vođa hajduka'; **jatak**, *pov.* 'onaj koji skriva hajduke i daje im sklonište'; 'ortak'; **kajmakam**, *tur.* 'turski kotarski predstojnik', 'sreski poglavar'; **kalif**, *tur.* kalif ← *arap.* khalīfa 'nositelj najviše svjetovne i duhovne vlasti u arapskim zemljama', 'nasljednik Muhamedov'; 'naslov, titula osmanskog sultana' i dr. Ti su nazivi historizmi koji se rabe u onim tekstovima koji govore o prošlosti.

Crkveno nazivlje u analiziranoj građi najvećim dijelom pripada internacionalizmima latinskoga ili grčkog podrijetla. Nekoliko je hrvatskih naziva, npr.: **sjemenište** ('odgojni zavod za buduće svećenike i redovnike'), **pitomac** ('dječak koji se odgaja u internatu') i složenica **mladomislak** ('zaređenik koji služi mladu misu') i dr.

Ostali se nazivi mogu podijeliti na one koji znače titule, zvanja, službe: *biskup, bogoslov, generalni provikar, gvardijan, kanonik, kapelan, kardinal, kateheta, papa, patrijarh, provincijal, vikar*; zatim na nazive koji znače upravna područja, ustanove, tijela u crkvenoj upravi: *biskupija, dekanat, župa, kongregacija, konvikt, kurija*; tu je i pastoralno nazivlje: *dogma, euharistija, evanđelje, evangelizacija, evanđelistar, liturgija, sakrament* i sl.

Pogledajmo i kontekst uporabe:

Među sačuvanim ispravama Trebinjsku biskupiju prvi put spominje papa Benedikt VIII. kao podružnu biskupiju Dubrovačke metropolije 27. rujna 1022. Tada je biskupija imala brojni puk, župe, kaptol, samostane, svećenike, redovnike i crkve. Međutim, raški knez Stevan Nemanja zauzeo je kneževinu Travunju 1189. Pod vlašću njegovih nasljednika, posebno pod Urošem (1242.-1276.) sve je prisutnije kršćanstvo istočnog obreda (DP, 85/35/171).

Evo što neki od crkvenih naziva znače: *cenobit*, lat. coenobium ← grč. koinóbion – kat. ‘isposnik koji u ranom kršćanstvu živi u cenobiju (samostanu)’; *evanđelistar*, crkv. ‘liturgijska knjiga koja sadrži odlomke evanđelja raspoređene za čitanje u pojedine dane’; *kurija*, lat. curia, ‘papin dvor u Rimu’, ‘središnje upravno tijelo Katoličke crkve’ [*Rimska kurija*]; *patena*, srlat. ← lat.: patina ≈ grč. patánē: ‘plitka posuda za hostiju’; *simonija*, lat. simonia (prema liku Simona Čarobnjaka koji je pokušavao kupiti apostolske moći), kat. pov. ‘trgovanje crkvenim službama i privilegijima (oprostima grijeha i sl.)’; ‘svetotržje’, ‘svetoprodajstvo’ i dr.

Na leksičkoj razini ove tekstove obilježiti će i jedinice koje su značajka sakralnoga stila koji se, kako je već rečeno, nazivaju biblizmima. Bibliizam je biblijska riječ, izraz iz *Biblije* u izvanbiblijskom jeziku i načinu izražavanja. U tekstovima *Dobrog pastira* i *Kršnog zavičaja* izdvojeni su sljedeći:

... da u utrobi majčinoj bude i časak u istočnom grijehu; da je ni vrata pakla ne će nadvladati; koja je u stanju da donese i vremeniti i vječni spas (DP, 1951/II/58); I bude prisutan pod prilikama kruha i vina ...; ... po dostojnoj svetoj pričesti opraštaju se laki grijesi; Svi se mi rađamo s

istočnim grijehom na duši i radi njega bili smo, kako sv. Pavao piše, po naravi djeca srdžbe Božje i Njegovi neprijatelji. (DP, 1951/II/60); *U sebi je vidio najvećeg grešnika, ali i najvećeg Božjeg miljenika; voljeli su sve siromahe radi kraljevstva nebeskog* (DP, 1990/40/6); *...a izvire iz djetinj-skog povjerenja u Boga (biblizam – pustite malene k meni); Sterali su pred njim zeleno granje po putu* (ulazak Isusa u Jeruzalem); *U dječjoj igri braća su vidjela prst Božji. (...) oni moraju polagati račun pred tobom na sudnjem danu* (isto i frazem), (KZ, 95/28/26); *Čudni prst Božje providnosti* (KZ, 95/28/28); *Hrvatska Golgota, Hrvatska Kalvarija* (KZ, 95/28/136); *Ali i ti pothvati pokazaše da neprijatelji Kristova križa nemaju u njegovoj blizini mira; i kad bih bio mudar kao Salamon* (KZ, 00/33/8).

Žurnalizmi

Žurnalizmi kao ustaljeni spojevi riječi zastupljeni su u *Dobrom pastiru* i *Kršnom zavičaju* u većoj mjeri u tekstovima svjetovne tematike koji pripadaju NPFS-u. Ti se izrazi umnogome razlikuju od istovrsnih iz dnevnih, odnosno tjednih listova:

... dokazati spremnost za rješavanje svih pitanja; imati u vidu ...; Na osnovi svega ovoga, a još više na temelju stvarnosti koja svakoga bode u oči, jasno se vidi ... Do donošenja zakona (...) koji su stupili na snagu 9. svibnja 1946. godine ... propisi raznih vjeroispovijesti (su) bili međusobno oprečni i tako dolazili u sukob (DP, 1951/II/152); *budno paziti; te mjere pokazale su se efikasnim; obnoviti uspomenu; imati zasluge* (DP, 1960/10/160); *Na fofgrametrijskim snimcima, prema njegovim riječima, (...) lepezasto se pružaju prema brdu Pit.* (KZ, 95/28/12); *Kad je 1753. postavljeno pitanje diobe...; Obnašao dužnost župnog pomoćnika* (KZ, 00/33/8); *... i cjelokupna hrvatska javnost lako se dade povesti za takvim euforičnim iskazima i nestvarnim obećanjima; Na prijedlog državnog odvjetnika Šimić je ipak 29. kolovoza 1872. osuđen na doživotnu tamnicu; Kako u istrazi nisu ništa ustanovili, zašto bi ga mogli optužiti, izručili su ga turskim vlastima; provoditi u djelo; postavljati pitanje; ...vijest se proširila munjevitom brzinom.* (KZ, 00/33/39-40); *... bio je zapažen u široj zajednici; Kad je 1753. postavljeno pitanje diobe...; Za njih kritičari tvrde...; ...da bi ondje novoutemeljena provincija sv. Ivana Kapistrana mogla pokrenuti neka pitanja; U tim nastojanjima pedesetak godina Lastrić je bio vodeći čovjek* (KZ, 00/33/26-27);

Antonimi su često izražajno-stilsko sredstvo u tekstovima sakralnog stila, a ovdje se javljaju i kao sredstvo antiteze (*odvažni/malodušni, životna zadihanost/dinamična usmjerenost, staro/mlado*). Slijede neki primjeri antonimskih odnosa:

... tama i vlaga nadvladale su optimizam; nastalo je veliko dijeljenje Bernardova nemalog imetka; Mali Franjo pred velikim papom (i elipsa); Budućnost pripada odvažnima, a ne malodušnima! Budućnost pripada ljubavi, a ne mržnji! (DP, 1960/10/171);
Naša životna zadihanost i dinamična usmjerenost prema budućnosti doživljava svoje blago smirenje, svoj predah pred novi napon; Svaki spomenik prošlosti pomaže nam da se orijentiramo u svojoj djelatnosti prema budućnosti; Gričani su danomice slušali jauk bijednih stanovnika izvan gričkih utvrda, gdje je kuga nemilosrdno morila staro i mlado (DP, 1960/10/162-165);
Koliko god je bio blag prema ljudima, razumijevao njihove slabosti, toliko je bio strog prema sebi. (DP, 1990/40/121); *Obljetnice nisu zbog prošlosti, nego radi sadašnjosti.*

Sinonimija

Sinonimičnost je prisutna npr. u suodnosima kojima se imenuju dijelovi grada s njihovim istoiznačnicama iz latinskoga ili s nazivima koji u svojoj etimologiji imaju dio značenja novoga imena. Navode se sljedeće istoiznačnice: *Kamenita vrata* (Porta lapidea); *Laška ili Vlaška vrata* (Porta latinea) i bliskoznačnica *Gradec* (Grič) = *top.*: *Grîč, pov.* 'brdo na kojem je nastao Gradec' (dio starog Zagreba).

Pleonazam

Izrazi u kojima se ponavlja već rečeno potvrđeni su i u ovoj građi, a radi ilustracije navode se sljedeći primjeri:

u oblasti vjerskoga života; iz oblasti zdravstva; u području duhovnoga života; dne 5. kolovoza; po kojem će se odvijati izgradnja kroz vremenski period od pet godina; obadvojica su osjetila Gospodinov poziv (DP, 1951/II/152); *tako i na takav način pobijediti sva iskušenja, strahovati od straha; historija naše prošlosti; sprovodni ispraćaj* (KZ, 95/28/26-27) i dr.

Frazemi

Isto tako i frazemi su česta značajka leksika odabranih tekstova bez obzira na to kojemu stilu u ovim publikacijama pripadaju, npr.:

*da gostoljubivo u granicama mogućnosti primim pod svoj krov (**primiti pod svoj krov** ‘udomiti, ‘usvojiti’); ali koji Crkvu ne oslobađa od rada, veoma napornog rada, nego samo čini da njezin rad urodi zdravim plodom (**uroditi plodom**); usijane glave su se **latile oružja**; dijelio je prošnjacima šakom i kapom (**davati šakom i kapom** ‘davati neštedimice, obilno’; čeka kao je mjesec dana da položi račune (**polagati račune (kome)** ‘obavještavati po dužnosti, moralnoj obavezi’; I nju je bacio pred oca, a sam ostao gol kao od majke rođen. (DP, 1990/40/113); Po tom svom djelu Marulić stoji na vratima naše nacionalne književnosti; (DP, 1965/15/160); ne pritiču svom vladaru u pomoć (**priteći u pomoć** – ‘brzo ukazati pomoć’, ‘brzo pomoći’); ...da se ne dadu uhvatiti u mrežu (**uplesti se u čiju mrežu** ‘nepromišljeno se upustiti u čije kombinacije’); ...u redu su se počele događati promjene njemu iza leđa (**govoriti, raditi iza leđa (kome)** u odsutnosti, bez znanja, potajno’; ...operacija je bila čisti promašaj (**promašena stvar** ‘nešto što je krivo postavljeno iz temelja’, ‘bez perspektive i budućnosti’); ...da se s lukavstvom kurije ne može izići na kraj (**izići s kim (čim) na kraj** ‘riješiti probleme vezane za koga ili za što’); čvrsto stoji na tlu... (**stajati na čvrstom (na čvrstim nogama) tlu**) ‘imati sigurnu, pouzdanu osnovu za svoj rad’; ...mogu se staviti uz bok (**stati uz bok (kome)** ‘izjednačiti se, moći se mjeriti po dobrim osobinama’); ...samo ako franjevci organizacijski i crkveno sami preuzmu svoju sudbinu u svoje ruke (**uzeti sudbinu u svoje ruke** ‘odlučivati o svojoj sudbini’); ...sve to više zadavala strah turskim nasilnicima i trgovcima (prema: **zadati bol** ‘nanijeti bol’); A. Šimić je u zatvoru uživao povjerenje ostalih zatvorenika (prema: **čovjek od povjerenja** ‘čovjek kojemu se vjeruje’).*

Kako odabrana građa donosi tekstove različitih tema i stilova, osim navedenih stilsko-lexičkih značajki u tim tekstovima brojna su i druga stilsko-izražajna sredstva. Tako su česte metafora, metonimija, hiperbola, personifikacija, eufemizam, antiteza, poredba, izreka, elipsa i druga sredstva. Radi ilustracije navode se neki odabrani primjeri:

– metonimijski izrazi su brojni i odnose se na sakralna i svjetovna imena i pojmove: ... i obećao mu zaštitu **Svete Stolice** (Vatikan); **Sveto Pismo** (Biblija); ... i krene u **Svetu Zemlju** (Izrael); Rad na crkvi brzo je napredovao i Franjo je mislio da je ispunio želju koju mu je **Raspeti s**

križa (Isus); otpraćen je na vječni počinak ; i obadvojica (pleonazam) *stupe u Božju koračnicu novih ljudi* (misli se na sjemenište); *otac hrvatske književnosti* (M. Marulić); *Crkvi je prijetila ozbiljna katastrofa* (i metafora); *Purpurna gospoda se nisu naljutila* (misli se na kardinale) (i ironija); *Hrvatska Golgota, Hrvatska Kalvarija; Malo je velikih svjetskih pera koja nisu pisala o Franji...* (pren. pisac, autor teksta, novinar, književnik itd. [veliko pero; oštro pero]; *To je nagovijestilo skoru pobjedu narodnjaka u borbi s autonomašima u gradu pod Marjanom* (Split);

– metafora: *On (Isus Krist) živi u ruci, koja upravlja kormilom pazeći, da se lađa ne nasuče i ne potone; Našu vjeru donio je Isus i njegovim riječima ne smije sveti otac ni slova dodati. Ali isto tako Isusovim riječima ne smije se ni slova oduzeti; To je shvatila kao znak, da je Bog ne zove da prolije krv kao misionarka; da se uz sjemenište i gimnaziju podigne konvikt, koji bi imao biti živi spomenik sv. Patrijarki; Dakle Sveto Pismo je riznica božanske milosti; Omer-paša Latas je u krvi ugušio pobunu begova u Bosni i Hercegovini; iz bolnog i vapijućeg muka čita se hrvatska sudbina; Seminar za unutarne ozdravljenje...; Da bi svi željni posljednjeg pogleda mogli doći na red;*

– poredba: *... neki od njih (su) sumnjivi kao katarski krivovjerci; ... riječi su mu tekle kao med ; ...i kad bih bio mudar kao Salamon.*

Ta je poruka došla ko melem poredba *milijunima srdaca* hiperbola *koja bijahu ranjena fra Slavkovom smrću* metafora; *... kao kap mlado djevojče; Naša nova svetica je odlučila živjeti kao Majka Božja;*

– eufemizam: *To je posve razumljivo, jer i nas odlazak dobrog prijatelja napuni nekom teškom tugom i sjetom; Podno križa na Međugorskom Križevcu u petak 24. studenog 2000. u 15,30 sati sa zemlje je odselio dr. fra Slavko Barbarić i dr.*

– izreke: *Onaj tko od Boga uvijek nešto prosi, a za Boga ništa ne pretrpi i ne uradi, taj može biti Božji prošnjak, ali ne i Božje dijete; Kod mladih mladost, kod starih pamet* i antonimija; *i one na latinskom: Cicero pro domo sua; Pro mundi vita;*

– elipsa: *Više sramote nego ponosa i dr.*

Kao primjer još nekih specifičnih obilježja teksta u ovim publikacijama na leksičkom i semantičkom polju izdvojena je rečenica *Već izdaleka*

bi začepio nos da ne čuje njihov odvratni smrad – u kojoj je ostvarena sinestezija uporabom glagola *čuti* u njegovu drugom značenju: *razg., osjetiti* čulom mirisa [*čujem da nešto miriše*] (DP, 1990/40/128);

2. Neke fonološke i pravopisne odlike

U ovom dijelu analize tekstova *Dobrog pastira* i *Kršnog zavičaja* bit će riječ samo o onim leksemima koji se po svojim fonološkim značajkama izdvajaju od ostalih frekventnih leksema u hrvatskom ili koji predstavljaju razlikovni element u odnosu prema drugim srodnim jezicima. U prethodnim raščlambama opisivali smo detaljno leksičke i gramatičke odlike jezika javne komunikacije ubrajajući i fonološke koje određuju pripadnost/nepripadnost jedinica hrvatskome (jer su postojeće razlike leksikalizirane).

Iz popisa leksema iz ovih dviju publikacija uočavamo kako su brojni leksemi koji se u suvremenom hrvatskom smatraju oživljenicama očuvali kontinuitet u aktivnom leksiku svojih govornika (doduše u javnoj komunikaciji s ograničenom uporabom). Oni i nekim fonološkim značajkama potvrđuju jezični kontinuitet. Tu se prije svega misli na alternaciju staroslavenskog *ě* iza pokrivenog *r* refleksom *je*, npr.: *grješnik, pogrješka*, ali se istodobno mogu naći i leksemi u kojima ostaje *e* iza pokrivenoga *r* kao u imenici *krepost*.

U građi je više puta potvrđen leksem *pratar* koji je, kako je rečeno, fonološki dijalektizam.

Upitno-odnosna zamjenica *što* u tim se tekstovima stalno potvrđuje (izuzetak su rijetki primjeri koji su u tekstu prepoznati kao *pogrješka*, kao i tekstovi preuzeti na srpskom jeziku).

U ovom dijelu nužno je napomenuti kako se u tekstovima *Dobrog pastira* i *Kršnog zavičaja* u svim promatranim razdobljima na pravopisnoj razini u pravilu u pisanju stranih imena rabilo morfonološko načelo, npr.:

Program osvajanja Mjeseca započeo je 1961. godine obećanjem tadašnjeg predsjednika SAD J. F. Kennedya da će se Amerikanci do 1970. iskrcati na prvog Zemljinog susjeda. Trojica astronauta svemirskog broda Apollo 11 Neil Armstrong, Edwin Aldrin i Michael Collins pošli su

u srijedu 16. **srpnja** u 14,32 po **jugoslavenskom** vremenu na ostvarenje toga zadatka. Čovječanstvo je sa zanimanjem i zebnjom pratilo taj podvig koji se odvijao savršenom preciznošću i završio se konačno punim uspjehom. (DP, 70/20/168).

Kod glagola se uočava kontinuirano uporaba konstrukcije **ne će** (*ne ćemo*), dakle negacija se prema pravopisnoj tradiciji tu piše odvojeno od glagola pa onda i kad je riječ o nenaglašenim oblicima pomoćnoga glagola htjeti (npr.: ... *nadati se je da se unapredak ne će povratiti na grijeh.*)

3. Morfosintaktičke značajke

Leksemi iz istraženoga korpusa na morfološkoj razini sukladni su hrvatskoj standardnojezičnoj normi, osim izdvojenih leksema srpskoga od kojih se neki javljaju i u tekstovima pisanim hrvatskim jezikom.

Iz korpusa su zbog posebnosti izdvojeni sljedeći leksemi (i ovdje će se radi preglednosti uz morfološku normu odrediti i tvorbenu):

- dvije su imenice tvorene sufiksom *-nik*: sufiksalsnom tvorbom **grbovnik** ('knjiga ili zbornik grbova') i složenica **mladomisnik** ('koji služi mladu misu') u značenju 'vršitelja radnje', a nastala slaganjem pri čemu je u prvom dijelu složenice pridjev (mlad+o+mis+nik) pa je riječ o pridjevskoj složenici. U tim dvama primjerima vidimo kako isti tvorbeni nastavak sudjeluje u tvorbi imeničkih tvorenicama koje pripadaju različitim značenjskim skupinama (tvorbena višeznačnost)
- tu je i dosad nepotvrđena složenice sa spojnikom *o*: **životopisac** kao *basnopisac*, *člankopisac*, *čudotvorac* i dr.
- imenica **kateheta** ('vjeroučitelj'), izdvojeni je primjer imenice koja u hrvatskom jeziku ima nastavak *ta*.

Posvojna zamjenice **njezin** u pravilu se rabi u punom obliku, npr.: *Djevojka Klara iz plemenite obitelji Offreduccio slušala je sve što se govori o njezinu sugrađaninu Franji* (DP, 1990/40/128).

U tekstovima iz prvoga razdoblja uobičajeni su pridjevi *sadanji* i *tadanji* koji se tvore sufiksom *-nji* (dolazi u pridjeva tvorenih od priloga za vrijeme). Taj sufiks može alternirati sa sufiksom *-šnji*: *sadašnji*, *tadašnji* koji su frekventniji.

Prijedlog *s(a)* koji je u novinskim tekstovima npr. „Oslobođenja“ i „Slobode“ uvijek dolazio s naveskom (*sa radošću, sa gotovim prijedlozima*) ili se izostavljao u prijedložnom izrazu gdje je u hrvatskom propisan normom (*obzirom da* umjesto *s obzirom da*), ovdje se rabi prema hrvatskoj normi (...*otišao je s mišlju da se nikad više ne će vratiti u Bosnu; govorio je o njoj sa zahvalnošću*, DP, 1951/2/63; *Ipak, umjetnik ih ne uzdiže na postolje svetosti, jer s lica njegovih mučenika curi smrt-nički znoj*, KZ, 90/23/135). Međutim niz je primjera u kojima je pogrešna uporaba naveska, npr.: ... *graničila je sa tim pokrajinama na teritoriji ondašnje Turske* (DP, 1951/2/63).

Na morfosintaktičkoj razini potvrđena je kontinuirana uporaba futura I. sukladno hrvatskoj normi kao složenog glagolskog oblika (*otvorit će, održat će*), npr.:

Kongres će biti otvoren 31. srpnja, a otvorit će ga kardinal Wendel na velikoj Terezijanskoj poljani. Predviđeno je, da će se na tom prostoru skupiti milijun i trista tisuća ljudi, a bit će priređeno preko petsto tisuća sjedala.
(DP, 1960/10/170)

Međutim, potvrđeni su i rijetki primjeri uporabe konstrukcije da+prezent umjesto futura I., npr.: *više ću da opišem* (DP, 1970/20/59).

Na sintaktičkoj razini mogu se naći konstrukcije koje hrvatskom nisu svojstvene:

- da + prezent umjesto infinitiva, npr.: *nije se usudila da ih napadne* (:nije ih se usudila napasti), *davno je želio da se povuče* (:davno se želio povući), *uspjeli su da obnove* (:uspjeli su obnoviti).
- da + prezent uz modalne glagole (*trebati, morati* i dr.) umjesto infinitiva, npr.: *moraju da budu, trebaju da napišu, treba da bude, treba da rade, nije nastojao da se prilagodi* i sl.

Istina, u hrvatskom standardnom jeziku glagolima govorenja kazuje se i izricanje volje – poznati su kao *verba voluntatis* (*htjeti, moliti, zapovjediti, odrediti, tražiti, obećati, savjetovati, zabraniti, nukati, dati* i dr.), a dolaze u konstrukciji da+prezent, primjerice u rečenicama: *On neće*

da dođe (:ne želi doći) i *On neće doći* (neutralna obavijest) koji, dakle, imaju dva različita sadržaja.

U publicističkim tekstovima česta je uporaba i obilježenih glagolskih vremena aorista i imperfekta, npr.:

*Godine 1439. **dođoše** Turci iz Vrhbosne, današnjeg Sarajeva, prviput u Jajce, nu **bijahu** otjerani ... ali istom njegov sin i nasljednik kralj Stjepan Tomašević **odabra** sebi Jajce za stalni prijestolni grad... Nu Jajce su Turci zauzeli godine 1463.; Ali i ti pothvati **pokazaše** da neprijatelji Kristova križa nemaju u njegovoj blizini mira, pa zato **pokušaše** uz pomoć „naprednih demokratskih međunarodnih“ upravljača srušiti ta velika znamenja (KZ, 00/33/15) i dr.*

Dekomponirani predikat često je sredstvo kojim se i u ovim tekstovima ostvaruje imeničko obilježje novinarsko-publicističkih tekstova, npr.: *izvršiti obred pogreba, izvršiti napad, izvršiti proglašenje svetim, obaviti prikupljanje milostinje* i dr.

Iz cijelog korpusa obrađenih tekstova ovdje se navodi manji broj glagolskih imenica, jer su često dijelovi dekomponiranih predikata. One potvrđene u ovoj građi i izrazom i tvorbeno su leksemi hrvatskoga, npr.: *natjecanje, shvaćanje, trvenje, dogovaranje, promicanje, uhićenje*.

Zaključak

Analiza tekstova *Dobrog pastira* i *Kršnog zavičaja* pokazuje kako su tekstovi tih publikacija svojom zadaćom, sadržajem i jezičnim značajkama predstavljali važan odmak od tekstova dnevnih i tjednih novina. Oni su potvrda kako su Hrvati u složenim društvenim, političkim i kulturnim prilikama u Bosni i Hercegovini tijekom pedesetogodišnjeg razdoblja pronalazili medije u kojima su i javnom riječju očuvali hrvatski jezik i sve njegove norme – i leksičku, i gramatičku, i morfosintaktičku, i pravopisnu, i funkcionalnostilističku i dr. Osobito je u njima dragocjena skrb za kontinuitet hrvatske leksičke norme što je važan prinos u očuvanju leksičkog blaga hrvatskoga jezika, osobito u razdobljima unitarizacijskih jezičnih politika.

Zabilježena odstupanja od hrvatske jezične norme na svim normativnim razinama u tim tekstovima nisu neočekivana, naprotiv ona su posljedica utjecaja jezika javne komunikacije u Bosni i Hercegovini na jezik govornika, ali isto tako i nedovoljnog poznavanja standardnojezičnih norma.

Literatura

- AUBURGER, L., *Hrvatski jezik i serbokroatizam*, Maveda: HFDR, Rijeka, 2009.
- BABIĆ, S., *Hrvatski jezik u političkom vrtlogu*, Pelivan, Zagreb, 1990.
- BANAC, I., *Hrvatsko jezično pitanje*, Most/The Bridge, Zagreb, 1991.
- BAOTIĆ, J., *Književnojezična politika 1970.-1990. – borba za zajedništvo i ravnopravnost*, u zborniku *Jezik u Bosni i Hercegovini* (ur. S. Mønnesland), Bemust, Sarajevo, str. 435-477., 2005.
- BAOTIĆ, J., *Status specifičnosti hrvatskoga standardnog jezika u konceptu književnojezične politike u BiH* u zborniku *Hrvatski jezik u XX. stoljeću*, MH, Zagreb., 2006.
- BARIĆ, E. i sur., *Hrvatska gramatika*, Školska knjiga, Zagreb, 2005.
- BARIĆ, E. i sur., *Hrvatski jezični savjetnik*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Pergamena, Školske novine, Zagreb, 1999.
- BROZOVIĆ, D., *Standardni jezik*, teorija, usporedbe, geneza, povijest, suvremena zbilja, Matica hrvatska, Zagreb, 1970.
- BROZOVIĆ, D., *Specifične gramatičke značajke hrvatskoga književnog jezika*, *Mostarski dani hrvatskoga jezika* (zbornik radova), Mostar, 1999., str. 9-21., 1999.
- BUBALO, J., *Povijesni tijek Hrvatskog kalendara*, *Kršni zavičaj*, br. 13., str. 10-14., 1980.
- BUGARSKI, R., *Jezik u društvu*, Prosveta, Beograd, 1986.
- FILIPOVIĆ, R., *Teorija jezika u kontaktu*, JAZU i ŠK, Zagreb, 1986.

- FRANČIĆ, A. – HUDEČEK, L. – MIHALJEVIĆ, M., *Normativnost i višefunkcionalnost u hrvatskome standardnom jeziku*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2005.
- *Funkcionisanje jezika u višenacionalnim zemljama*, ur. B. Tošović, Institut za jezik, Sarajevo, 1990.
- GRUBIŠIĆ, V., *Hrvatski jezik nakon II. svjetskog rata*, *Hrvatska revija*, 2, München, Barcelona, str. 272-286., 1985. <http://www.bosnasrebrena.ba/v2010/izdavastvo/povijest-izdavačke-djelatnosti.html>, 15. travnja 2011.
- JONKE, LJ., *Peti kongres jugoslavenskih slavista u Sarajevu (Neki nesporedni o osnovnim pitanjima)*, *Hrvatski književni jezik* 19. i 20. st., Zagreb, 1971, str. 331.-335. (Isto: *Jezik*, 1965/66, XIII/1, str. 30-32.)
- JONKE, LJ. „Problematika norme hrvatskoga književnog jezika u sinkronijskom i dijakronijskom aspektu“, u knjizi *Norme i normiranje hrvatskoga standardnog jezika*, MH, Zagreb, str. 104-113., 1999.
- KATIČIĆ, R., *Novi jezikoslovni ogledi*, Školska knjiga, Zagreb, 1986.
- KATNIĆ-BAKARŠIĆ, M., *Stilistika*, Ljiljan, Sarajevo, 2001.
- LISAC, J., *Nacionalno u srednjojužnoslavenskim organskim i drugim idiomima, Jezik i demokracija* (zbornik radova), Sarajevo, 2001.
- MAMIĆ, M. *Usklađenost jezičnoga zakonodavstva i jezične prakse*, u zborniku *Pravni status, jezik, mediji, obrazovanje, kultura* (2005.) Hrvatsko društvo za znanost i umjetnost i Sveučilište u Mostaru, Mostar, str. 192-211., 2006.
- MUSA, Š., *Hrvatski jezik u BiH s obzirom na njegov zakonski i stvarni položaj u društvu*, „Filologija“, knj. 48, Zagreb, str. 115-134., 2007.
- PRANJKOVIĆ, I., „Funkcionalni stilovi i sintaksa“, *Suvremena lingvistika*, god. 41-42, br. 1-2, Zagreb, str. 519-527., 1996.
- PRANJKOVIĆ, I., „Hrvatski jezik od godine 1945. do 2000.“, *Hrvatski jezik 20. stoljeća*, zbornik radova sa znanstvenog skupa 2005., MH, Zagreb, str. 29-58., 2006.

-
- SAMARDŽIJA, M., „Utjecaj sociopolitičkih mijena na leksik hrvatskoga jezika u XX. st.“, *Croatica*, 45-46, Zagreb, str. 177-192., 1997.
 - SAMARDŽIJA, M., „Jezik i identitet“, *Osvit*, 2-3, Mostar, str. 68-72., 1999a.
 - SAMARDŽIJA, M., „Stranputicama hrvatskoga jezičnog i pravopisnog pitanja u BiH nakon 1945.“, *Mostarski dani hrvatskoga jezika* (zbornik radova), Mostar, str. 93-103., 1999b.
 - SILIĆ, J. – PRANJKOVIĆ, I., *Gramatika hrvatskoga jezika*, Školska knjiga, Zagreb, 2005.
 - SILIĆ, J., *Funkcionalni stilovi standardnoga jezika*, Disput, Zagreb., 2006.
 - SIMEON, R., *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva*, Matica hrvatska, Zagreb, 1969.
 - STANČIĆ, LJ., „Demokratska društva afirmiraju različitost“, *Jezik i demokracija* (zbornik radova), Sarajevo, str. 213-224., 2001.
 - ŠKILJAN, D., *Jezična politika*, Naprijed, Zagreb, 1988.
 - ŠKILJAN, D., *Javni jezik*, Antibarbarus, Zagreb, 2000.
 - TOŠOVIĆ, B., *Funkcionalni stilovi*, Institut für Slavistik der Karl-Franzens-Universität Graz, Graz, 2002.

MARIJA MUSA

LANGUAGE OF RELIGIOUS PUBLICATIONS IN BIH (KALENDAR DOBRI PASTIR AND KRŠNI ZAVIČAJ)

Abstract

The paper analyzes language of texts in *Kalendar Dobri Pastir* and *Kršni zavičaj*, publications of the Catholic Church, in the period from 1950 to 2005. The aim of the research is to define position of Croatian language in BiH in one segment of public communication. Although constitutionally and legally Croatian has been one of official languages in the former state and in post-Dayton BiH, it is gradually displaced from the public use. That is why Catholic Church publications, published in that period, have a special role in preserving Croatian language at the level of both private and public communication.

Key words: Croatian language, public communication, language politics, lexis, phonological level, morphosyntactic level, norm, BiH, religious publications